

*Володимир Білецький (Харків),
Андрій Бондаренко (Київ)*

РОЛЬ ВІКІПЕДІЇ ТА ЇЇ СЕСТРИНСЬКИХ ПРОЕКТІВ У РОЗВИТКУ УКРАЇНІСТИКИ

У сучасну епоху, яку нерідко називають інформаційною, електронні ресурси відіграють дедалі більшу роль у розвитку науки, являючи собою альтернативу паперовим. Спроби професійно застосувати комп'ютерні технології в україністиці простежуються з 1990-х років. Скажімо, уже в перших посібниках із літературного краєзнавства, підготовлених в Україні для української діаспори на Кубані («Козак Мамай» 1998 р.) та Східній Слобожанщині («Слобожанська хвиля», 2005 р.) українськими вченими й викладачами-україністами, активно використано он-лайн бібліотеки, історія яких сягає 1971 року (проект «Гутенберг»). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського сьогодні веде реєстр українських безкоштовних е-бібліотек, що налічує майже 60 позицій (зазначимо, що російських аналогів є понад 260), опрацьована концепція «мережевої україніки». Особливе значення серед веб-ресурсів з україніки в сучасному світі має українська Вікіпедія – відкрита багатомовна вікі-енциклопедія, яку може редагувати кожен охочий користувач Інтернету. Автори цього матеріалу – активні учасники вікіпедійного процесу, редактори українського сектору Вікіпедії в запропонованому матеріалі – аналізують сучасний стан, роль та перспективи Вікіпедії в розвитку україністики.

Інтернет-проект «Вікіпедія» розглянуто як альтернативу паперовим енциклопедичним виданням принаймні з 2005 року, коли вперше було виявлено, що її англomовний сектор «близький до “Британіки” за точністю наукової інформації» [1]. Упродовж наступних 8 років Вікіпедія не лише зміцнювала свої позиції, але й сприяла розвитку таких її сестринських проектів, як-от: «Вікісховище», «Вікіджерела», «Вікісловник», що так само розвиваються під крилом Wikimedia Foundation і так само покликані сприяти поширенню вільних знань.

Представлення україністики у Вікіпедії, а також взаємодія українознавства й Вікіпедії вже були предметом наукових досліджень. Зокрема, спостерігалася велика кількість посилань

на Вікіпедію в роботах, що надходили на Міжнародний конкурс із українознавства [2]. Відзначалося, що українознавчий складник в українській Вікіпедії має досить непросту і розгалужену структуру й охоплює широкий тематичний спектр українознавчих знань [3, с. 176], хоча й не всі ділянки українознавчого поля знань засіяні достатньо густо [4, с. 651]. Наводилися різноманітні статистичні дані та їхня динаміка.

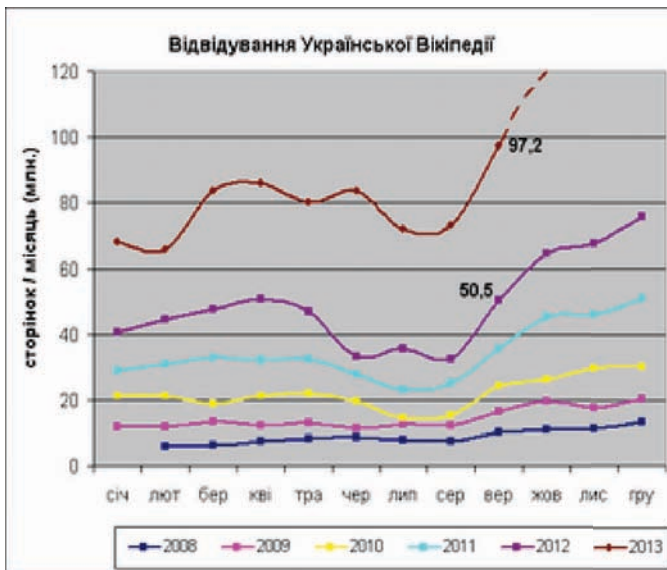
Упродовж 12 років свого існування Вікіпедія стала не лише «скарбницею знань, накопичених людством» (Дж. Вейлз), але й основною платформою так званого вікімедійного руху (*Wikimedia movement*) – руху, спрямованого на створення й підтримку вільних (у юридичному значенні) знань освітнього характеру. Наша мета – представити здобутки й перспективи вікімедійного руху в україністичному полі.

Об’єктом дослідження є україномовний розділ Вікіпедії, а також різноманітні проекти та заходи, спрямовані на популяризацію й поповнення як самої Вікіпедії, так і деяких інших проектів Фонду Вікімедія, насамперед Вікісховища та Вікіджерел. Останні, на відміну від Вікіпедії, поки що не були об’єктом досліджень українських науковців.

Перелічимо всі інтернет-проекти Фонду Вікімедія, що вважаються спорідненими з Вікіпедією і мають розділи українською мовою, та наведемо їхні статистичні дані [5].

Проект (розділ українською мовою)	Статей (початок жовтня 2013)	Відвідуваність (вересень 2013, тис.)	Середня відвідуваність однієї статті	Відвідуваність (усіма мовами, млн)	Частка відвідувань, що припадає на український розділ (%)
Вікіпедія	467 000	96 700	207	24 758	0,39
Вікісловник	34 883	649	19	310	0,21
Вікіцитати	2 446	293	120	62	0,47
Вікіджерела	2 837	269	95	68	0,4
Вікіпідручник	422	235	557	75,4	0,31
Вікіновини	1 429	84	59	23	0,37
Вікімандри	449	49	109	12,8	0,38

Українська **Вікіпедія** залишається найбільшим україномовним проектом Фонду Вікімедіа. Станом на початок жовтня 2013 року вона нараховувала 467 тис. статей (16-те місце серед усіх мовних розділів). 700–800 учасників щомісяця здійсню-

<http://stats.wikimedia.org/EN/Tables/PageViews/MonthlyOriginalCombined.htm>

Динаміка відвідуваності української Вікіпедії, 2008-2013 роки [6]

ють більше п'яти редагувань [5], а кількість переглядів у вересні 2013 року сягнула 97,2 млн [6]. З території України здійснюється 91 % усіх редагувань україномовної Вікіпедії та 94 % її переглядів, що дає підстави розглядати українську Вікіпедію не лише як мовний, але певною мірою і як національний сектор Вікіпедії, простежувати її розвиток у контексті змагань та репрезентацій світових культур.

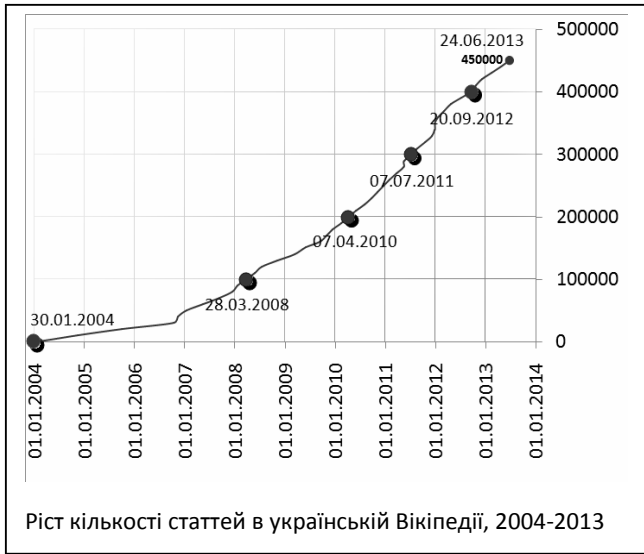
Роль та частка українознавчого змісту в статтях Вікіпедії досить велика. Хоча на цей момент ми не маємо в розпорядженні інструментів, що дозволили б дати точну кількісну його оцінку, можемо навести окремі статистичні дослідження. Так, у Вікіпроекті «Музика» наведено дані, згідно з якими, станом на травень 2011 року, 36 % статей про композиторів присвячено

саме українським композиторам [7]. У статистичній вибірці 28 зі 100 статей 2010 року стосуються безпосередньо українських реалій [8]. Екстраполюючи ці дані на загальну кількість статей української Вікіпедії, можемо побачити, що сукупна кількість статей, тематика якої торкається України чи українців, перевищує 100 тис.

Зазначимо також, що українознавчі статті користуються підвищеною популярністю українських читачів. Так, статті «Україна» та «Шевченко Тарас Григорович» посідають, відповідно, перше та друге місця за відвідуваністю за підсумками декількох останніх років, а серед статей про музикантів аналогічну стійку перевагу мають, відповідно, статті про українського композитора Миколу Лисенка та український гурт «Океан Ельзи» [9]. Подібна підвищена увага до національного вмісту спостерігається й у інших Вікіпедіях слов'янськими мовами.

Спільнота дописувачів української Вікіпедії проявляє різні форми самоорганізації з метою систематичного наповнення статтями тієї чи іншої тематики. Постійно діючими формами є тематичні вікіпроекти, яких, станом на жовтень 2013 року, в українській Вікіпедії нараховувалося 72, де з них 23 – українознавчої тематики [10]. Зокрема, найбільш масштабний з таких проєктів – «Населені пункти» – призвів до появи статей про всі населені пункти України в українській Вікіпедії, яких нараховується близько 30 тис. Тимчасовими формами співпраці є тематичні тижні чи тематичні місяці, упродовж яких дописувачам Вікіпедії пропонували сконцентруватися на написанні статей певної тематики.

З появою організації «Вікімедіа Україна» виникли нові форми співпраці – перш за все, конкурси з написання статей Вікіпедії, що передбачали залучення не лише внутрішніх, але й зовнішніх ресурсів. Завдяки спонсорській підтримці, найкращі учасники отримували нагороди, що слугувало додатковим стимулом участі. Два з п'яти тематичних конкурсів, що проводилися впродовж 2011–2013 років, було присвячено безпосередньо українській тематиці, зокрема – «Пишемо про Закарпаття разом» (2012) та «Миколаївська весна» (2013), які тривали близько місяця, а в ході цих конкурсів в українській Вікіпедії було написано й доповнено 361 та 255 статей відповідно. Ще два конкурси лише частково сприяли появі українознавчих

статей. Це «Пишемо про благодійність» (у частині благодійництва і меценатства в Україні) та «Галерея слави Півдня України та Сходу Росії» (до тематики конкурсу входили зокрема Харківська, Донецька та Луганська області, а конкурс проходив одночасно в українській та російській Вікіпедіях). Нарешті, конкурс «Французька осінь», що проходив одночасно в українській та французькій Вікіпедіях, сприяв появі статей про Україну французькою мовою.

Другим за обсягом та відвідуваністю (575 млн. – за серпень 2013 року [5]) проектом Фонду Вікімедіа є «**Вікісховище**», що являє собою централізований репозитарій зображень, аудіо- та відео-записів, які можуть бути використані одночасно в різних мовних розділах Вікіпедії, а також у її сестринських проектах. Станом на початок жовтня 2013 року «Вікісховище» містило більше 15 млн. файлів, з яких більша частина – це фотографії.

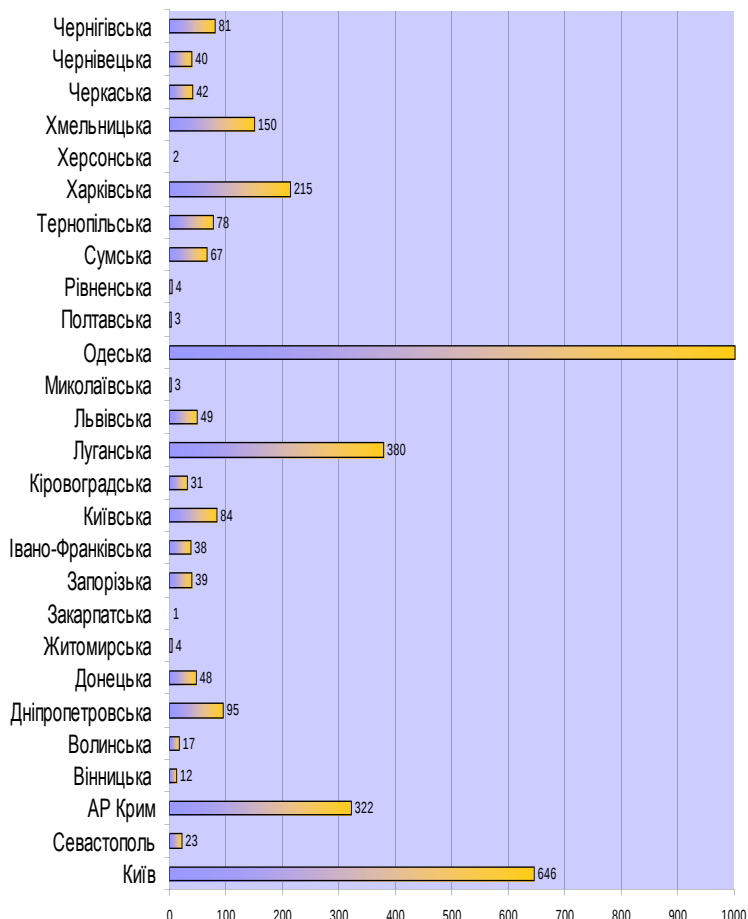
Наймасштабнішим сумісним проектом з наповнення Вікісховища є фотоконкурс «Вікі любить пам'ятки», що був запроваджений нідерландськими вікімедійцями 2010 року. Цей конкурс мав вагому культурологічну складову – привертання уваги до вивчення та проблем збереження пам'яток культурної спадщини своєї країни.

Формат фотоконкурсу передбачав попереднє складання списків пам'яток країн, де цей конкурс проводиться. Вони й стали списками об'єктів для фотографування. Уже 2011 року цей фотоконкурс був проведений у 18 країнах і зібрав 168 тис. фотографій, що забезпечило йому місце в книзі рекордів Гіннеса як конкурсу, який зібрав найбільшу кількість фотографій [11].

Україна вперше долучилася до конкурсу «Вікі любить пам'ятки» вже в 2012 році, зібравши понад 33 тис. фотографій об'єктів культурної спадщини України. Особливе значення цього конкурсу для української культури полягало в тому, що вперше у відкритих джерелах було розпочато роботу з публікації повного реєстру пам'яток культурної спадщини. У процесі підготовки до конкурсу, у 2012 році українські вікіпедисти зібрали список із 41 тис. пам'яток, а в 2013 році ця кількість, згідно з даними статистичного сервера [12], збільшилася до 52 тис. (кількість завантажених фотографій перевищила 35 тис.). Для порівняння, реєстр, складений у Міністерстві культури України, станом на 2012 рік, містив близько 4 тис. об'єктів (див. діаграму).

База цих пам'яток являє собою не лише цінний українознавчий здобуток, але й може слугувати джерелом подальших українознавчих досліджень. У якості прикладу наведемо розпочаті дослідження тематичного зрізу пам'яток історії та монументального мистецтва за областями, зокрема трьох із них – Львівської, Хмельницької та Донецької. Нами було встановлено, що якщо у Львівській області більшість пам'яток пов'язана з українськими реаліями (50 % – діячі культури й науки й 16 % – учасники національно-визвольних змагань та жертви репресій), то в Хмельницькій і Донецькій областях – з радянськими реаліями зі значним переважанням пам'яток німецько-радянської війни: 62 % – у Донецькій і 88 % – у Хмельницькій областях, тоді як українським науковцям та митцям присвячено лише 1–2 %, а учасникам національно-визвольних змагань та жертвам репресій – поодинокі об'єкти [13].

Конкурс «Вікі любить пам'ятки» вдруге в історії українсько-вікімедійного руху привернув увагу українських політиків, зокрема В. Балогі, який, на своїй сторінці в соціальній мережі Facebook, написав: «Мене, як політика, що народився в Закарпатті, турбує той факт, що, згідно зі списком, який Міністер-

Стан поінформованості Міністерства культури України щодо пам'яток культурної спадщини по регіонах України станом на 21.03.2012 (згідно з [20])

ство культури України надало на запит організації “Вікімедіа Україна”, до Державного реєстру нерухомих пам'яток України внесено лише одну пам'ятку Закарпаття – Геодезичний знак на місці розташування географічного центру Європи, який знаходиться в Рахівському районі Закарпаття. Наразі, коли Інтернетом користуються десятки мільйонів українців, на офіційному

веб-сайті Міністерства культури України, у розділі “Державний реєстр нерухомих пам’яток України” є напис: “Шановні відвідувачі сайту! Ця рубрика – у стадії розробки. Просимо вибачення за тимчасові незручності. Стежте за подальшими змінами на сайті 31 липня 2012 року”. Це сором, який навіть важко описати» [11].

Якщо конкурс «Вікі любить пам’ятки» спрямований на висвітлення рукотворних пам’яток, то інший фотоконкурс – «Вікі любить Землю», ініціатива проведення якого належить українському краєзнавцеві Євгену Букету, – покликаний акумулювати знання про природні пам’ятки України. Уперше в Україні на сторінках Вікіпедії було опубліковано повний перелік об’єктів природно-заповідного Фонду України (7 384 об’єкти), а проєкт «Вікісховище» було поповнено ще 11 736 фотографіями з України.

Культурологічне значення цього конкурсу влучно охарактеризував О. Василюк, заступник голови Національного екологічного центру України: «“Вікі любить Землю” – не просто конкурс, а перша в історії України база фотографій природно-заповідних територій. В Інтернеті немає жодної сторінки, окрім “Вікі любить Землю”, яка б містила назви і навіть короткі описи всіх територій природно-заповідного фонду України (ПЗФ). І це – велика відповідальність. Десятки сайтів, що містять інформацію про окремі заповідні території, не згадують і чверті наявних об’єктів ПЗФ. Тому кожен, хто додав своє фото до Вікісховища, зазначивши його належність до конкретної заповідної території, зробив унікальну справу» [14].

Таким чином, обидва фотоконкурси, що спочатку були ініційовані вікімедійцями з метою поповнення Вікіпедії та Вікісховища, відіграли в україністиці роль, яка виходить за межі віртуального простору.

Третій проєкт Фонду Вікімедіа, на який ми хотіли б звернути увагу в контексті поставленої мети, – це проєкт «**Вікі-джерела**», покликаний колекціонувати «бібліотеки» першоджерела, що знаходяться у відкритому доступі (є суспільним надбанням) чи публікуються авторами під вільною ліцензією [15]. Станом на початок жовтня 2013 року український розділ цього проєкту нараховував 2837 текстів, серед яких – Біблія в перекладі І. Огієнка, проза та поезія багатьох укра-

їнських авторів минулого. Хоча проект «Вікіджерела» значно поступається за відвідуваністю Вікіпедії, за вересень 2013 року українські «Вікіджерела» відвідали 269 тис. разів [5]. Цей проект має широкі перспективи для представлення унікальної інформації, важкодоступної або навіть недоступної в паперовому вигляді.

Так, у 2006 році до «Вікіджерел» включили Біблію в повному обсязі в перекладі І. Огієнка, яка, завдяки продуманій системі посилань, стала зручною в навігації, а також – для посилань на статті Вікіпедії християнської тематики.

У 2011 році на основі «Вікіджерел» було розпочато новий проект – «Світова класика українською», спрямований на відродження традиції виконань вокальних творів композиторів різних національних шкіл в українських перекладах [16]. Спираючись на дослідження Г. Ганзбурга в галузі лібретології [17], ініціатори проекту поставили за мету популяризувати україномовні переклади західноєвропейської та російської вокальної класики XVIII–XX ст., а «Вікіджерела» обрали в якості «майданчика» таких публікацій.

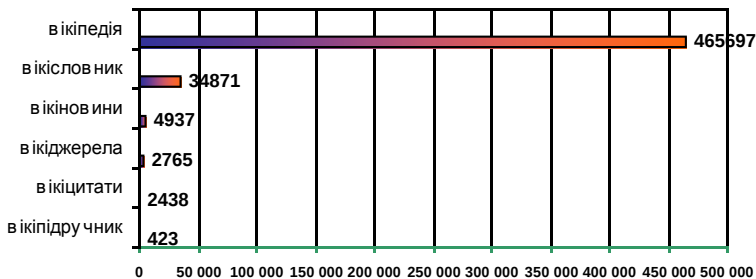
Першим великим здобутком проекту стала публікація опери «Сокіл» українського композитора Д. Бортнянського в українському перекладі М. Стріхи спочатку в електронному вигляді, а потім – у паперовому. Значення цього видання академік М. Стріха описав так: «Упродовж минулих 20 років зусиллями “керівників музики” було фактично знищено явище українськомовної опери. Українська мова вже майже не звучить зі сцени нашої національної опери, театрів Львова, Харкова, Дніпропетровська, Донецька. Формально тому, що “така світова практика”. Справді, бо так театр має більше шансів “включитися” в гастрольний конвеєр, коштами наших платників податків, інвестуючи культурне життя європейських культурних провінцій. Видання – суто громадська ініціатива, на чолі якої став композитор Андрій Бондаренко, а матеріально втілити її допомогла організація “Вікімедіа Україна”, що опікується розвитком українськомовного сегмента Вікіпедії. І це логічно: коли Бортнянського не видає жодна з потужних державних консерваторій, коли він нецікавий жодному з державних оперних театрів, тоді лише ентузіасти можуть нагадати, що Дмитро Бортнянський був автором не лише інструментальної музики і

церковних хорів, але й шести опер, які й сьогодні абсолютно не втратили свого чару» [18].

Згодом, завдяки цій публікації, «Сокіл» прозвучав у Дрогобичі під орудою заслуженого діяча мистецтв – Михайла Мухача. У пресі зазначили, що дрогобицька постановка «ламала» два міфи – про те, що визначні події мають відбуватися в столиці, а опера – звучати мовою оригіналу. Довели протилежне: Д. Бортнянський мав шалений успіх при повному залі в невеликому місті, прозвучавши рідною мовою слухачів [19].

Наступним проектом у рамках ініціативи «Світова класика українською» стала публікація на сторінках «Вікіджерел» романсів російських та західноєвропейських композиторів в українському перекладі Ю. Отрошенка. Окрім того, вікімедійцям удалося організувати «вікі-концерт», на якому декілька із цих романсів прозвучали зі сцени у виконанні визнаних вокалістів – М. Ковалю, С. Філича, Н. Кречко та О. Дондик. Концерт було записано на відео, а відповідні відеозаписи – поміщено на Вікісховище та пов'язано зі статтями української Вікіпедії про відповідних композиторів.

Інші проекти – «Вікіпідручник», «Вікіцитати», «Вікісловник» та «Вікімандри» – хоча й не мали поки що широкомасштабних планів, які б висвітлювалися в зовнішніх джерелах також мають, на нашу думку, значні перспективи, зокрема на українознавчій ниві. Пропонуємо стислий огляд цих проектів.

Наповнення українськомовних розділів проектів Фонду Вікімедія станом на 26 вересня 2013 року

Оригінальною платформою для поширення знань з україністики може стати «**Вікіпідручник**» – бібліотека навчальної літератури. Однак на сьогоднішній день більшість статей цього проекту стосується комп'ютерних наук та програмування. Розробки, причетні до україністики, – нечисленні. Це міжнародний проект «фальшиві друзі славіста», що колекціонує слова (у тому числі й пари з українською мовою), котрі мають однакове або схоже написання в різних мовах, але різні значення, а також стаття «Реєстрація мопеда», яка описує тонкощі цієї процедури в Україні.

Проект «**Вікіцитати**» в перспективі може стати цінною бібліотекою висловлювань та афоризмів українських діячів. Крилаті вирази в цьому проекті колекціонують у подвійний спосіб – за авторами та за тематикою. Окрім цього, вони мають міжмовні посилання, особливо цікаві для порівняльного вивчення культур багатьох народів. Також розробляють сторінки, де було б зібрано прислів'я різних народів світу, зокрема й українські.

Проект «**Вікісловник**» був спробою створити єдиний універсальний багатомовний словник, де для кожного слова подавалися б його тлумачення й переклади на всі відомі мови світу. Утім, поки що цей проект значно поступається наповненням іншим подібним україномовним словниковим проектам, доступним в Інтернеті, таким як «Російсько-українські словники» (r2u.org.ua) чи портал АВВУ он-лайн (<http://www.lingvo.ua>).

Проект «**Вікімандри**», що відкрився 2012 року, було зорієнтовано на надання туристичної та краєзнавчої інформації про країни світу. Згодом він міг би стати корисним інформативним туристичним гідом по Україні.

Таким чином, варто констатувати, що Вікіпедія та її сестринські проекти виконують як наративну (описову), так і системно-структуруючу функції в розвитку україністики. По суті, Вікіпедія – це наймасштабніший інтернет-проект, що робить україніку доступною для глобального інформаційного простору.

1. *Jim Giles* (2005.12.15). Internet encyclopaedias go head to head. – *Nature* 438 (7070): 900–901.

2. *Чирков О.* Українознавство і Вікіпедія: результати та перспективи взаємодії // Українознавство. – 2011. – № 3 (40). – С. 149–155 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=2482>.

3. *Чирков О. А.* Історичний складник української Вікіпедії у загальній тематичній структурі знань про Україну й українців // Збірник наукових праць ННДІУВІ. – 2012. – Т. 29. – С. 152–178 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nrius.org.ua/images/book/29.pdf>.

4. *Чирков О. А.* Розділ 7. Знання про минуле України у вільній енциклопедії – Вікіпедії // Українська земля і люди. Український етнос у світовому часопросторі : колективна монографія. – Київ : ННДІУВІ, 2011. – Т. 1: Від давнини до XIV ст. – С. 621–656.

5. Wikipedia Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://stats.wikimedia.org/EN//>.

6. *Пероганич Ю. Й.* Українська Вікіпедія шостий місяць поспіль перша в світі за темпами зростання відвідуваності // Блог «Вікімедіа Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wikimediaukraine.wordpress.com/tag/відвідуваність/>.

7. Проект «Музика» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Вікіпроект:Музика/Статистика>.

8. Проект «Статистика». Вибірка 100 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Проект:Статистика/Вибірка100>.

9. Проект «Популярність». Дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Проект:Популярність/Дослідження>.

10. Категорія «Вікіпроекти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Категорія:Вікіпроекти>.

11. Фотоконкурс «Вікі любить пам'ятки» наближається до завершення // Слово Просвіти. – 2012. – 11–17 жовтня. – Ч. 41(678). – С. 15.

12. Wiki_Loves_Monuments. Monuments database [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://commons.wikihttp://wlm.org.ua/thematics-aspectmedia.org/wiki/Commons:Wiki_Loves_Monuments_2011/Monuments_database#Statistics.

13. *Бондаренко А. І.* Пам'ятки історії: тематичний аспект // Блог конкурсу «Вікі любить пам'ятки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wlm.org.ua/thematics-aspec>.

14. *Букет Є. В.* Фотоконкурс «Вікі любить Землю» вітає переможців // Слово Просвіти. – 2013. – 6–12 червня. – Ч. 22 (711). – С. 1, 3.

15. Вікіджерела [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikisource.org>.

16. «Світова класика українською» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ua.wikimedia.org/wiki/Світова_класика_українською.

17. *Ганзбург Г. І.* Вокальні переклади лібретних текстів як елемент мистецької історії України // Українська культура: Проблеми і перспективи. – Харків, 2004. – С. 81–86.

18. *Букет Є. В.* Бортнянський повернувся завдяки Вікіпедії // Слово просвіти. Всеукраїнський культурологічний тижневик. – 16 травня 2012 рік.

19. *Букет Є. В.* Прем'єра в Дрогобичі // Слово просвіти: Всеукраїнський культурологічний тижневик. – 7 березня 2013 рік.

20. Перелік пам'яток культурної спадщини, які занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України (відповідь Міністерства культури України громадській організації «Вікімеда Україна» від 21 березня 2012) // Блог «Вікімедіа Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wikimediaukraine.wordpress.com/2012/03/21/mc/>.